

УДК 94 (477.8) «1921-1939»

ОСОБЛИВОСТІ ПОВСЯКДЕННОГО ШКІЛЬНОГО ЖИТТЯ У ГІМНАЗІЯХ СТАНИСЛАВІВСЬКОГО ВОЄВОДСТВА В 1921-1939 рр.

Роман Чорненький

Музей «Герої Дніпра» – філія Національного військово-історичного музею України
Україна, 76011, м. Івано-Франківськ, вул. Челюскінців, 99а/1
e-mail: chorrom@ukr.net

Великого значення у вихованні та формуванні людської особистості й індивідуальності відіграє освіта. Вона допомагає людині усвідомити головні життєві цінності й орієнтири, розвивати розумові здібності, практичні навички, вміння працювати у колективі, підготовлює людину до дорослого життя. У повсякденному житті батьки прагнули у міру своїх фінансових можливостей дати дітям хорошу освіту. Серед учнівської молоді домінувало прагнення до ретельного навчання, яке у міжвоєнному польському суспільстві вважалося престижним. Метою нашої публікації є актуалізація проблеми, яка ще недостатньо вивчалася українськими істориками. Ми поставили перед собою завдання ввести до наукового обігу неопубліковані архівні документи та на їх основі проаналізувати особливості повсякденного шкільного життя у гімназіях Станиславівського воєводства, висвітлити структурну організацію навчальних закладів, розкрити національний і соціальний склад учнів, висвітлити взаємовідносини поміж учнями та вчителями.

Розглянемо структурну організацію навчальних закладів Станиславівського воєводства у досліджуваній період. Поміж навчальних закладів у воєводстві були дитячі садки, загальноосвітні школи (початкова, п'ятикласна, шестикласна, семирічна), гімназії, промислові школи, вчительські семінарії, музичні інститути. Вищих навчальних закладів у Станиславівському воєводстві не було. Дошкільна освіта не мала великого поширення, дітей дошкільного віку виховували зазвичай вдома. Дитячі садки відвідували переважно діти державних службовців з-поміж інтелігенції та професійних робітників. Кожна суспільна верства віддавала дітей до свого дитячого садка за національною та професійною ознакою. Окрему категорію становили дитячі садки римокатолицької церкви при чернечих згромадженнях, у них перебували діти-сироти та діти з убогих сімей. У 1927/28 навчальному році у Станиславівському воєводстві було 54 дошкільних закладів, з них 46 у містах і 8 у сільській місцевості, в яких перебувало 1967 дітей [32,

s. 392]. До 1934 р. кількість дитячих садків внаслідок світової економічної кризи 1929-1933 рр. скоротилась до 36, з них було 25 польських, 9 українських, 1 єврейський, 1 німецький [1, арк. 42, арк. 105].

У міжвоєнній Польщі діяв закон про обов'язкову шкільну освіту у віці від 7 до 14 років, навчанням було охоплено близько 97% молоді [30, s. 265]. У 1922/23 навчальному році у Станиславівському воєводстві було 1190 шкіл, у них працювало 2755 вчителів, навчалось 159187 учнів, на одного вчителя припадало 57,8 учнів, на одну школу було 2,3 вчителі. За формою власності було 1146 (96,3%) державних шкіл, у яких працювало 2645 (96%) вчителів, навчалось 154747 (97,2%) учнів і 44 (3,6%) приватні заклади, в яких працювало 110 (4%) вчителів, навчалось 4440 (2,8%) учнів [31, s. 217]. Станом на 1926 р. у воєводстві було 25 гімназій, з них 18 польських, 6 українських, 1 німецька [33, s. 158]. Отримати фах вчителя можна було закінчивши вчительську семінарію, яких у воєводстві було 7: 5 польських і 2 українські. Важливі зміни у кількісному співвідношенні національних шкіл у Станиславівському воєводстві вніс прийнятий 31 липня 1924 р. так званий «закон Грабського». Згідно нього було утворено утраквістичні – двомовні школи, у місцях проживання національних меншин [37, s. 221]. Закон був прийнятий з метою їхньої полонізації. Вчителі під тиском повітових староств змушені були «поправляти» списки дітей національних меншин, щоб штучно зменшити їхню кількість і унеможливити їм навчання на рідній мові [39, s. 73]. Внаслідок реформи було створено в Станиславівському воєводстві 450 утраквістичних, 360 українських, 311 польських шкіл [14, с. 31]. Закон доповнювало розпорядження від 7 січня 1925 р. Згідно нього у семирічних утраквістичних школах на викладання польською мовою відводилось 109 годин на тиждень, а на мови національних меншин – 97 годин. У двомовних школах ведення офіційної документації, викладання та спілкування відбувалось на польській мові, вчителями були переважно поляки [14, с. 33, 36].

Чергові зміни в освітній системі Польщі відбулися 11 березня 1932 р., коли було прийнято закон про шкільну реформу. Згідно нього збільшувався термін навчання у початковій школі до 6 років. Для продовження навчання у гімназії потрібно було здати вступний екзамен [38, с. 295]. Скорочено було час навчання у гімназії до 4 років, а з останніх класів гімназії було сформовано дворічні ліцеї трьох типів – класичний, математично-природничий, гуманітарний. Ліцеї діяли на базі гімназій [12, с. 276].

Також було запроваджено обов'язкове носіння шкільної форми учнями гімназій і ліцеїв. Її вигляд був регламентований. Учні носили гранатовий піджак з двома рядами металевих гудзиків, на манжетах якого були вузькі смужки синього кольору для учнів гімназії та червоного для учнів ліцею. На лівому рукаві піджака, вгорі, була нашита емблема з номером гімназії, обшита вона була срібною або золотою тасьмою. На гранатових штанах була нанесена вузька синя або червона смужка. З 1935/36 навчального року було запроваджено носіння гранатових плащів з двома рядами металевих гудзиків, на манжетах якого були смужки як на піджаках. Головним убором була шапка з твердим дашком, яка мала ремінний пасок та емблему середньої школи [12, с. 278]. Взуттям до шкільної форми були черевики та напівчеревики бронзового або чорного кольорів. Дівчатам було дозволено носити тільки фільдекосові панчохи, які були виготовлені з єгипетської бавовни та були досить дешевими. Заборонено було носити шовкові панчохи, які тоді були дуже модними та дорогими. Шкільна форма була дешевшою від звичайного міського одягу, що було дуже вигідно для батьків учнів. Під час навчального року учень у громадських місцях мав з'являтися тільки у шкільній формі [28, с. 37; 13, с. 634].

Повну середню освіту можна було здобути у містах Станіславівського воєводства. Найпрестижнішим вважалось навчання у гімназії, однак як у державних так і приватних гімназіях навчання було платним. На відміну від гімназії, навчання у семирічній школі було безкоштовним, однак після неї не можна було поступати у вищі учбові заклади [6, с. 223; 39, с. 127]. Середня школа була розділена окремо за статевим принципом на чоловічі та жіночі навчальні заклади. Вартість навчання у гімназії була досить високою. Коливалася від 150 до 220 злотих за рік, у залежності від гімназії. Так, один рік навчання у польській гімназії гуманітарного типу імені П. Скарги у Рогатині коштував 220 злотих, що становило дві вчительські пенсії. На цю суму можна було придбати

1 т. пшениці або 1 корову. Оплата за навчання здійснювалась у два терміни по півріччях [7, с. 14]. Усі гімназії брали оплату за навчання наперед [9, с. 513]. Більшість гімназій йшли на поступки батькам учнів і брали місячну або двомісячну оплату. Вартість місячної оплати у залежності від гімназії коливалась від 30 до 46 злотих, а у вчительській семінарії складала 55 злотих [5, арк. 4, 18, 24].

У гімназіях існувала пільгова система оплати за навчання. Діти державних службовців безплатно навчалися у державних гімназіях, а у разі відсутності там місця, оплату за навчання у приватній гімназії повертала держава за кожне перше півріччя [29, с. 159]. Така ситуація допомагала у приватних гімназіях зменшувати оплату за навчання значній частині учнів [24, с. 374]. У першу чергу звільнялись від оплати відмінники навчання [22, с. 471]. Решта учнів отримували знижки на оплату в залежності від матеріального становища, та сплачували від 75 до 150 злотих за рік [20, с. 39]. Повну вартість оплати за навчання платили тільки близько 20% учнів [18, с. 155]. У разі поганої піврічної оцінки з поведінки учню призначали повну вартість оплати [15, с. 140]. З гімназій відпадали учні перш за все слабші матеріально [39, с. 141].

За соціальним походженням половина учнів середніх шкіл і вищих учбових закладів Польщі походила з родин інтелігенції. Другу за чисельністю групу учнів складали вихідці з родин дрібного міщанства. Учні з робітничих і селянських родин було небагато [39, с. 140]. У Станіславівському воєводстві ситуація була подібною. Так у державній польській чоловічій гімназії імені Ю. Пілсудського у Станіславові батьки 100 гімназистів працювали у сфері послуг, а у Коломийській державній гімназії імені короля К. Ягеллончика 285 учнів були з родин державних службовців [35, с. 23; 36, с. 15]. Поміж собою учні зберігали неписаний становий поділ. Учні вищих урядовців не спілкувались з учнями нижчих, а ті, у свою чергу, не товаришували з учнями із ремісничих і робітничих родин [39, с. 124]. Становище учня із робітничої родини у гімназії було значно кращим ніж учня із селянської, бо робітники жили ближче до центрів культури і рівень освіти у їхньому середовищі був вищим [39, с. 142]. В етнічному плані у гімназіях були випадки глузувань польських учнів над українськими та єврейськими. Щоб їх позбутися, учням інших національностей треба було досить добре вчитися [7, с. 16]. На думку польських педагогів, неоднаковим був світогляд у учнів різних національностей. Християнська шкільна молодь була більш схильна до впливу емоційного фактору,

а єврейська до волюнтаристичного [1, арк. 97].

За місцем проживання більшість учнів була мешканцями міст воєводства. У польській державній чоловічій гімназії імені Ю. Пілсудського у Станиславові у 1929/30 шкільному році навчалось 432 учнів, з них 160 учнів були з Станиславова, 107 з інших повітів воєводства, у родичів проживав 251 учень, 58 учнів гімназії щоденно добирались з дому до міста на навчання [34, с. 24]. Головним видом транспорту для таких учнів була залізниця. Її дирекція спеціально для учнів виділила окремих вагон з написом «для шкільної молоді», заможні школярі їхали у вагоні другого класу [26, с. 633]. Щоб користуватись послугами залізниці, вони купляли місячні проїзні учнівські квитки [12, с. 288]. Для немісцевих школярів була поширеною практика винаймати житло з харчуванням, з власних продуктів, або квартиро-власника. Надання послуг учням було досить вигідною справою, з неї утримувались більшість родин, які цим займались. За спогадами Б. Арсена, бути у той час гімназистом було престижно, не стільки для учня, а як для його батьків і близьких [7, с. 14].

Навчальний рік у Польщі розпочинався з 1 вересня та тривав до 28 червня. Однак гімназії самостійно коригували на декілька днів його початок і завершення. У чоловічій гімназії імені Ю. Пілсудського у Станиславові навчальний 1929/30 р. розпочався 3 вересня, завершився 28 червня, 1930/31 р. – 2 вересня, завершився 27 червня [34, с. 15; 35, с. 27, 29]. У Коломийській державній гімназії імені короля К. Ягеллончика навчальний 1923/24 р. розпочався 1 вересня, а завершився 28 червня [36, с. 7]. Найпізніше навчальний рік через епідемію краснухи у містах цілої Польщі розпочався 15 вересня у 1926 р. [21, с. 3]. Друге півріччя навчального року розпочиналось з 30 лютого. Поширеною була практика вважати 1 вересня святковим днем і не проводити у цей час шкільних занять [36, с. 26].

У повсякденному житті шкільні заняття розпочинались о 8 годині ранку за середньоєвропейським часом. У гімназіях на коридорі першого поверху розміщувалися вішаки для одягу, по два гачки на кожного учня. На них залишали верхній одяг, складений не як небудь, а досить акуратно. Плащ мав бути повернутий рукавами до середини, на рівній поверхні, що утворювалась згори, клали шарф, або ховали його у рукав. Шапку вішали дашком догори, щоб вона не втратила форму. Ці, ніби дрібниці, призвичаювали молоду людину до порядку, культурного життя. Крадіжок верхнього одягу у гімназіях не було [20, с. 20]. Найпершим приходив до класу, за півгодини

раніше, черговий учень, який мінявся щодня, щоб приготувати клас до уроку. Серед учнів панувала сурова дисципліна, тому спізнень було мало. У разі запізнення більше п'яти хвилин вахтер не допускав учнів до класу, вони могли потрапити тільки до фойє або коридору навчального закладу. Вчителі рідко дозволяли заходити до класу після запізнення, а якщо учень все таки потрапляв на урок, то вчитель не виправляв у класному журналі відмітку про відсутність учня [20, с. 41]. У польській державній першій гімназії імені М. Романовського у Станиславові протягом навчального 1931/32 р. один раз запізнилося 43 учні, двічі 16 учнів, тричі 2 учні, більше 4 разів тільки 6 учнів [1, арк. 46].

Перший урок розпочинався з молитви – «Отче Наш» і «Богородице Діво», яку голосно читав черговий по класу, а за ним тихенько повторювали усі учні християнських конфесій. Учнівський етикет не дозволяв учням, які запізнилися, заходити під час молитви до класу. Закінчували навчання теж молитвою, однак тоді читали її значно швидше. Вчителя, який заходив до класу, вітали стоячи, поки він підходив до столу, та чекали на його знак, що можна сідати. Після молитви черговий учень одразу інформував вчителя про кількість відсутніх. У разі відсутності учня більше трьох днів, до нього додому вирушав класний керівник або учень, що жив найближче, щоб довідатись про причину його відсутності. Урок тривав 45 хвилин, перерва – 10 хвилин, за винятком третьої, так званої головної або обідньої, яка тривала 25 хвилин. Під час малої перерви учні могли залишатися у класі, а під час великої усі його покидали, а черговий провітрював приміщення [20, с. 41]. Поміж собою учні середню школу, частіше гімназію, називали «buda» («буда»), до жіночих навчальних закладів з поваги назвиськ не придумували [28, с. 22]. Траплялись учнівські прогули уроків, до яких учень не був підготовленим. Зазвичай до таких дій вдавались найбільш «відважні» учні, які влітку перечікували урок на шкільному подвір'ї або перелазили через паркан і йшли до міста, а взимку у шкільній вбиральні [10, с. 175].

У гімназіях вивчали 17 предметів, з них 14 обов'язкових і 3 надобов'язкових, що розвивали здібності учнів. До програмних предметів належали – релігія (римо-католицька, греко-католицька, юдаїзм), мови (польська, українська, латинська або грецька, німецька, французька), суспільствознавство, історія, географія, природознавство, фізика і хімія (вивчались як один предмет), математика, пропедевтика філософії (підготовчий філософський

курс з вивченням логіки та психології), фізична культура. До понад програмних предметів належали спів і музика, трудові заняття, креслення [2, арк. 1]. Польську та латинську мови вивчали з першого класу гімназії, німецьку з другого, а грецьку з четвертого [3, арк. 2зв.]. З 1937 р. у гімназіях запроваджено нову систему вивчення всесвітньої історії, яка базувалась не на хронологічному принципі, а на вивченні предмету по проблемних питаннях [27, с. 52].

Важко учням у гімназіях давалось вивчення математики, фізики і хімії, трудового навчання. Половина учнів старших класів додатково наймала репетиторів з математики. Трудове навчання важко давалось учням з родин інтелігенції, особливо 12-13-літнім хлопцям, які мали слабкий фізичний розвиток, і не могли добре користуватись столярськими інструментами. Проблема полягала, на думку вчителів, у тому, що син інтелігента ніколи не виконував фізичної праці. Освоїти необхідний матеріал і виготовити вироби з дерева могла тільки невелика кількість учнів з числа ремісничих і робітничих родин. Загалом, важко навчання давалось понад 10% учнів [1, арк. 93-94].

Оцінювання знань учнів було чотириступеневим. Найвищим був 1 бал (дуже добре), 2 (добре), 3 (задовільно), 4 (незадовільно). Поведінку оцінювали за трьохбальною шкалою – від 1 до 3 балів. Заробити найвищий бал було дуже складно, потрібно було досконало знати предмет. Оцінки 3 бали не соромились, вона вважалась «народною» [20, с. 71]. З гуманітарних предметів учні багато не конспектували, тільки основне, на чому наголошував вчитель. Писали учні тільки синім чорнилом, вчитель в їх зошитах писав червоним, а шкільні інспектори – зеленим. У міжвоєнний період з'являються авторучки, якими все більше починають користуватися, особливо при написанні диктантів. Між собою учні їх називають «вічне перо» [20, с. 43].

Шкільні бібліотеки були добре забезпечені відповідною літературою тільки у початковій школі, у гімназіях часто бракувало на всіх підручників, а їхня ринкова вартість була високою. За віковими групами в учнів були різні літературні зацікавлення. Учні молодших класів цікавились байками, романами, описами мандрівок, пригодницькою літературою. Для учнів середніх класів захопливим було читання поезій, особливо драматичних, звичаєвих та історичних романів. Старші класи віддавали перевагу науковим роботам і літературній критиці [1, арк. 48]. Серед гімназійних бібліотек для учнів передплачували 23 періодичних видань, як місцевих так і загальнопольських [1, арк. 9]. У 1920-х рр. популярним серед

учнів стали пригодницькі оповідання та повісті німецького автора К. Майя. Із захопленням читали американських авторів Ф. Купера, Дж. Лондона. Серед класичної літератури найбільше учням подобались твори французького письменника В. Гюго [17, с. 275, 279].

Харчування учнів у школі було скромним і складалось з легкої перекуски під час великої перерви. Учні сироти та з малозабезпечених сімей безкоштовно отримували булки з маслом і склянку кавового сурогату, какао або молока [25, с. 12]. У гімназіях учням подавали справжню білу каву, «віденську» наполовину з молоком. Склянка кави та булочка, яку ще з австрійських часів називали «кайзерка» коштували 15-17 гріш, окремо булочка до обіду вартувала 4 гріш, а після обіду 3 гріш. Найбільше гімназисти полюбили замовляти склянку квасного молока з вафлями, де молоко коштувало 5 гріш, а вафлі 10 [20, с. 16].

У стосунках між учнями та вчителями у середній школі діяли ще австрійські звичаї. Згідно шкільної етики на уроках учні тримали руки на парті, до вчителя звертались «пан професор». При зустрічі із вчителем, гімназисти вітались з ним поклоном. При цьому неабияк треба було натренуватись вдома, щоб вийшов елегантний уклін. За три кроки від особи потрібно було легко, повільно підняти руку до кашкета, зняти його з голови, зробити відповідний уклін з поворотом голови. Закінчувалося все у зворотному напрямі, один крок за особою, якій віддавали честь. Якщо хтось з гімназистів, проходячи повз вчителя, не вклонився йому, це вважалось виявом неповаги та серйозним проступком. На перший раз гімназистові строго зауважували, якщо це повторювалося вдруге, питання поведінки гімназиста розглядала вчительська конференція. Якщо гімназист задумавшись, не привітався з директором, то міг бути виключений з гімназії. Неповага до вчителя була недопустимою [20, с. 45]. До учня вчитель звертався на «ти», а після «матури» (випускних екзаменів) при зустрічі говорив через «пан». Коли ж випускник просив вчителя вживати давньої форми звертання, це було виявом поваги до вчителя. А коли приймав нову форму звертання, це означало що він підтримує тільки офіційні відносини. Така форма звертання була оцінкою вчителя учнем, про що вчителі знали [27, с. 28]. У початковій школі діяли тілесні покарання для негамовних учнів. Отримати «пацу» – декілька ударів лінійкою або різкою по руках, у сприйнятті учнів, було як щось зрозуміле та необхідне [17, с. 379]. Однак траплялись випадки жорстокого побиття вчителем учнів [11, с. 3].

Позаурочне життя учнів строго регламен-

тувалося шкільними правилами. Їм заборонялось знаходитись на вулиці без опіки дорослих взимку після 20 години вечора, а влітку після 21. Однак це правило важко було втілити у життя, бо учнів старших класів заохочували відвідувати вечірні театральні вистави за шкільною програмою, але вони завершувалися перед 22 годиною вечора. Вчителі, які зустрічали учнів після встановленого часу, закривали на це очі [27, с. 27]. Невирішеною проблемою для польської середньої школи залишалась боротьба з учнівським курінням, яке було заборонене для учнів. Мода на паління серед дорослих була великою, учні намагались уподібнюватись старшим, однак вартість цигарок була високою. Палили переважно учні старших класів, які могли собі фінансово дозволити придбання цигарок. Не в силі вирішити проблему, кураторія Львівського шкільного округу, до якого належало Станиславівське воєводство, дозволила паління у середній школі. Для затятих курців були виділені кімнати для паління у гімназіях, якими вони могли скористатись під час перерв. На думку вчителів, таке рішення було непедагогічним [8, с. 151].

Цікавими у польській середній школі були випускні звичаї. Після успішного складання випускних екзаменів заможніші гімназисти влаштовували для своїх друзів випускні обіди у ресторанах. Кожен випускник від батьків отримував у подарунок капелюх і тростину, як символи дорослого життя. Отримували також випускники від батьків і цінні подарунки. Часто їм дарували велосипеди, вартість якого була досить високою та становила 360 злотих [19, с. 312]. Надзвичайно популярним серед випускників було замовлення випускного фотопланшету, вартість якого коливалась від 200 до 300 злотих. Часто на них незаможні випускники витрачали останні гроші, довгий час після закінчення гімназії носили шкільну форму, не маючи змоги придбати міський одяг, але сильно раділи своїм фото планшетам [16, с. 4].

Отже, повсякденне шкільне життя у гімназіях Станиславівського воєводства було досить насиченим і цікавим. Найпрестижнішим навчальним закладом середньої школи у воєводстві були гімназії, навчання у них було платним. Існуюча система пільг дозволяла навчатись у гімназіях заможним учням усіх суспільних верств. Поміж собою учні зберігали неписаний становий поділ і спілкувалися у своєму колі за походженням. Переважна більшість учнівської молоді була досить релігійною, щоденною молитвою розпочинались і закінчувались шкільні заняття. З навчальних предметів

учням важко давалась у вивченні математика, фізика і хімія, школярам з родин інтелігенції трудове навчання. У ставленні до вчителів учні проявляли велику повагу, вітались з ними уклінно, були досить пунктуальними, запізень на уроки було мало.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Центральний державний історичний архів України, м. Львів (далі – ЦДІАЛ). Ф.179. Оп.3. Спр.613. 191 арк.
2. ЦДІАЛ. Ф.179. Оп.3. Спр.1904. 6 арк.
3. ЦДІАЛ. Ф.179. Оп.3. Спр.2181. 27 арк.
4. ЦДІАЛ. Ф.179. Оп.5. Спр.76. 132 арк.
5. Державний архів Івано-Франківської області. Ф.2. Оп.8. Спр.108. 58 арк.
6. Андрушко В. Долина // Стрийщина: історично-мемуарний збірник Стрийщини, Скільщини, Болахівщини, Долинщини, Рожнітівщини, Журавенщини, Жидачівщини і Миколаївщини: у 3 т. / ред. І. Пеленська, К. Баб'як. Нью-Йорк – Торонто – Париж – Сідней, 1993. Т. 3. С. 219-248.
7. Арсен Б.С. Моя гірка правда. Я і Холокост на Прикарпатті. Надвірна, 2004. 384 с.
8. Боярський М. Моє однорічне вчителювання в Коломийській гімназії // Коломия й Коломийщина: збірник споминів і статей про недавнє минуле / ред. Б. Романенчук. Філядельфія, 1988. С. 149-151.
9. Верига В. Один рік у Коломії // Коломия й Коломийщина: збірник споминів і статей про недавнє минуле / ред. Б. Романенчук. Філядельфія, 1988. С. 507-516.
10. Демедюк Д. Між двома війнами // Коломия й Коломийщина: збірник споминів і статей про недавнє минуле / ред. Б. Романенчук. Філядельфія, 1988. С. 175-182.
11. Жорстокий «педагог» // Діло. 1924. Ч. 264. 27 листопада. С. 3.
12. Історія української державної гімназії в Станиславові // Альманах Станиславівської землі. Збірник матеріалів до історії Станиславова і Станиславщини: у 3 т. / ред-упоряд. Б. Кравців. Нью-Йорк – Торонто – Мюнхен, 1975. Т. 1. С. 261-301.
13. Кемпе-Гош К. Театр у моєму житті // Наш театр. Книга діячів українського театрального мистецтва. 1915-1975: у 2 т. / за ред. Г. Лужницького, Л. Полтави. Нью-Йорк – Париж – Сідней – Торонто, 1975. Т. 1. С. 629-657.
14. Книш З. Смерть Станіслава Собінського на тлі шкільного народобиства в Західній Україні. Торонто, 1982. 683 с.
15. Кузик Д. Коломийська гімназія за директора Мостовича // Коломия й Коломийщина: збірник споминів і статей про недавнє минуле / ред. Б. Романенчук. Філядельфія, 1988. С. 139-148.
16. Матуральні знімки (Надіслані уваги) // Діло. 1939. Ч. 138. 20 червня. С. 4.
17. Макар В. Спомини та роздуми. Зібрання творів: у 4 т. Торонто-Київ, 2001. Т. 1.: Від Бистриці до Бугу (1911-1929). 448 с.
18. Міхняк Р. Городенська гімназія під польською окупацією (Спомини учителя-виховника) // Городенщина: історично-мемуарний збірник / під ред. М. Марунчака. Нью-Йорк – Торонто – Вінніпег, 1978. С. 153-163.
19. Молощук Р. З книги мого життя. Т. 1. (Уривки) // Коломия й Коломийщина: збірник споминів і статей про недавнє минуле: у 2 т. Філядельфія-Коломия, 2008. Т. 2. С. 303-320.
20. Повх В. Спомини по Коломийську українську державну гімназію (1935-1944 рр.). Коломия, 2005. 108 с.
21. Початок шкільного року 15 вересня // Діло. 1926. Ч. 190. 28 серпня. С. 3.
22. Рудницький Я. У Стрию між двома світовими війнами // Стрийщина: історично-мемуарний збірник Стрийщини, Скільщини, Болахівщини, Долинщини, Рожнітівщини, Журавенщини, Жидачівщини і Миколаївщини: у 3 т. / ред. І. Пеленська, К. Баб'як. Нью-Йорк – Торонто – Париж – Сідней, 1990. Т. 2. С. 466-472.
23. Харитон В. Снятин. Погляд крізь час: історичні ескізи. Снятин, 2007. 80 с.
24. Цісик О. Стрий – місце моєї учительської праці // Стрийщина: історично-мемуарний збірник Стрийщини, Скільщини, Болахівщини, Долинщини, Рожнітівщини, Жураве-

нщини, Жидачівщини і Миколаївщини: у 3 т. / ред. І. Пеленська, К. Баб'як. Нью-Йорк – Торонто – Париж – Сідней, 1990. Т. 1. С. 371-375.

25. Цюп'як Р. Войнилівська школа (до 220-річчя заснування школи). Калуш, 2007. 160 с.

26. Щербій В. Павелче-Павлівка // Альманах Станиславівської землі. Збірник матеріалів до історії Станиславова і Станиславщини: у 3 т. / ред-упоряд., М. Климишин. Нью-Йорк – Париж – Сідней – Торонто, 1985. Т. 2. С. 624-640.

27. Harajda R. Patrzą na fotodrafie... (Wspomnienia ze Stanisławowa). Poznań, 1994. 78 s.

28. Harajda R. Mój Stanisławów. Poznań, 1997. 114 s.

29. Informator Urzędnika na rok 1927 / pod red. A. Żbikowskiego. Lublin, 1927. 208 s.

30. Leczyk M. Dryga Rzeczypospolita. 1918-1939. Społeczeństwo. Gospodarka. Kultura. Polityka. Warszawa, 2006. 544 s.

31. Rocznik statystyki Rzeczypospolitej Polskiej. Rok wydania III. 1924. Warszawa, 1925. 309 s.

32. Rocznik statystyki Rzeczypospolitej Polskiej. Rok wydawnictwa VI. 1928. Warszawa, 1928. 609 s.

33. Spis nauczycieli szkół wyższych, średnich, zawodowych,

seminaryjów nauczycielskich oraz wykaz zakładów naukowych i władz szkolnych. Rocznik II / zestawił Z. Zagórowski. Warszawa-Lwów, 1926. 666 s.

34. Sprawozdanie dyrekcji państwowego gimnazjum II im. J. Pilsudskiego w Stanisławowie za rok szkolny 1929/30. Stanisławów, 1930. 30 s.

35. Sprawozdanie dyrekcji państwowego gimnazjum II im. J. Pilsudskiego w Stanisławowie za rok szkolny 1930/31. Stanisławów, 1931. 39 s.

36. Sprawozdanie dyrekcji państwowego gimnazjum im. Krola Kazimirza Jagiellonczyka w Kolomyi za rok szkolny 1923/24. Kolomyja, 1924. 26 s.

37. Ustawa o organizacji szkolnictwa mniejszości narodowych; 31 lipca 1924 // Dzieje Polski. 1918-1939: wybór materiałów źródłowych / redakcja i opracowanie W. Serczyk. Krakow, 1990. S. 221-222.

38. Ustawa o ustroju szkolnictwa; 11 marca 1932 // Dzieje Polski. 1918-1939: wybór materiałów źródłowych / redakcja i opracowanie W. Serczyk. Krakow, 1990. S. 292-298.

39. Żarnowski J. O inteligencji polskiej lat międzywojennych. Warszawa, 1965. 195 s.

Чорненький Роман Особливості повсякденного шкільного життя у гімназіях Станиславівського воєводства в 1921-1939 рр.

У статті проаналізовано особливості повсякденного шкільного життя у гімназіях Станиславівського воєводства, висвітлено структурну організацію навчальних закладів, розкрито національний і соціальний склад учнів, розглянуто взаємовідносини поміж учнями та вчителями. Згідно тодішніх чинних норм польського законодавства початкова шкільна освіта була загальнообов'язковою, навчанням було охоплено близько 97% молоді. Найпрестижнішим вважалося навчання у гімназії, яке було платним і досить дорогим, однак діюча система пільг дозволяла навчатися у гімназіях заможним учням усіх суспільних верств. В учнівському середовищі діяли усі неписані станові норми та правила, які регламентували взаємовідносини поміж учнями, представники кожної соціальної верстви намагалися товаришувати із собі подібними. Проблемним під час навчального процесу для більшості учнів було вивчення математичних і природничих предметів, а для вихідців з родин інтелігенції – трудове навчання. На високому рівні відбувалось в усіх навчальних закладах польське патріотичне та моральне виховання, активно пропагувались молодіжні організації.

Ключові слова: вчитель, учень, гімназія, двомовна школа, «фонд убогих», Станиславівське воєводство

Черненький Роман Особенности повседневной школьной жизни в гимназиях Станиславовского воеводства в 1921-1939 гг.

В статье проанализированы особенности повседневной школьной жизни в гимназиях Станиславовского воеводства, освещена структурная организация учебных заведений, раскрыто национальный и социальный состав учащихся, рассмотрены взаимоотношения между учениками и учителями. Согласно тогдашних действующих норм польского законодательства начальное школьное образование было общеобязательным, обучением было охвачено около 97% молодежи. Престижным считалось обучение в гимназии, которое было платным и довольно дорогим, однако действующая система льгот позволяла учиться в гимназиях состоятельным ученикам всех общественных слоев. В ученической среде действовали все неписанные для общественных слоев нормы и правила, которые регламентировали взаимоотношения между учениками, представители каждого социального слоя пытались дружить с себе подобными. Проблемным во время учебного процесса для большинства учащихся было изучение математических и естественнонаучных предметов, а для выходцев из семей интеллигенции – трудовое обучение. На высоком уровне происходило во всех учебных заведениях польское патриотическое и нравственное воспитание, активно пропагандировались молодежные организации.

Ключевые слова: учитель, ученик, гимназия, двуязычная школа, «фонд убогих», Станиславовской воеводство

Chornenkiy Roman Features of everyday school life in Gymnasium Stanislaviv voivodship in 1921-1939

The article analyzes the peculiarities of everyday school life in high schools of Stanislaviv voivodship, reveals the structural organization of educational institutions, reveals the national and social composition of students, discusses the relationship between students and teachers. According to the current rules of Polish law, primary school education was compulsory, with about 97% of young people studying. The most prestigious was considered studying in high school, which was paid and expensive, but the current system of benefits allowed to study in high schools for wealthy students of all walks of life. In the student environment, all the unwritten status classes and rules regulating the relationship between the pupils were active, representatives of each social stratum tried to associate with their peers. Problem during the educational process for most students was the study of mathematical and natural subjects, and for immigrants from families of intellectuals – labor training. At the highest level, Polish patriotic and moral education was conducted in all educational institutions, and youth organizations were actively promoted.

Keywords: teacher, pupil, gymnasium, bilingual school, «fund of the poor», Stanislaviv voivodship

Рецензенти:

Кривошея Г.І., к.і.н., професор

Тробські Мацей, доктор габілітований, професор

Надійшла до редакції 15.10.2017 р.